

שילוב הנחיה ומדידה בהוראת העברית לשם יצירת לומדים עצמאיים

↪ חיה פייג

אנו מציעים במאמר הערכה בונה של הישגי התלמידים הלומדים עברית כשפה זרה/שנייה. מעצם טיבה הערכה כזאת היא מגוונת; היא מאפשרת קבלת תמונה ברורה ומפורטת על תהליך הלמידה, התשומה והתפוקה של המגוון הרחב של התלמידים. המאמר מסתמך על הטקסונומיה של בלום, מביא דוגמאות לסוגי הערכה שונים ומציג אפשרויות דיווח מפורט, תוך מתן מקום להערכת עמיתים. הערכת עמיתים חשובה לתהליך הלמידה, שכן היא עוזרת לתלמיד לרכוש עצמאות ולקחת אחריות על תהליך הלמידה שלו.

הקדמה

שילוב הנחיה והערכה בהוראה הוא עניין טבעי ומתבקש. הסיבה המרכזית להערכה היא כמוכן הצורך בידיעת הטעון שיפור. לפני מתן המטלה, בזמן ביצועה ולאחר הביצוע נעשית הערכה בידי המורה. בעקבות זאת משתנות הוראות המטלה, כדי להתאימן ליכולות התלמידים.

התלמיד מעוניין לדעת מה המורה חושב על תפקודו, וככל שההערכה שיקבל תתבצע בדרכים מגוונות יותר, הוא יחוש מוערך באופן הוגן יותר. הערכה מגוונת מאפשרת לתלמידים בעלי דרכי למידה שונות להוכיח למידה. השימוש באמצעי הערכה שונים, מספק תמונה של תהליך הלמידה, הערך המוסף שאותו רכש התלמיד במהלך הלמידה. ההערכה צריכה גם להתאים בסופו של דבר לדרישות המערכת - הן של בית הספר הספציפי והן של משרד החינוך. דרכי ההערכה השגרתיות ידועות: מבחנים, בחנים, עבודות וכדומה. אבל כדי לפתח לומד עצמאי, ההערכה צריכה להיות כזאת שתאפשר לו לגבש כלים שבאמצעותם הוא יוכל להעריך את עצמו או את עמיתיו התלמידים, בנוסף לדרכי ההערכה השגרתיות.

השילוב של הוראות לביצוע המטלה וההערכה של המטלה מאפשרים לתלמיד ליצור מוצר ייחודי לו, המראה מה הוא יודע. במאמר זה אציע רעיונות אחדים למטלות ברכישת השפה העברית בשלביה השונים ולדרכי הערכה. כל כלי ההערכה הם משקפים את הנעשה בכיתה, ובנוסף משקפים את הלמידה העצמאית של התלמיד.

מילות מפתח: מטלות, תפוקה, הטקסונומיה של בלום, הערכת עמיתים.

חיה פייג היא בעלת תואר שני ביהדות ועברית מאוניברסיטת לונדון, ותואר שני בהוראת שפה זרה/שנייה מאוניברסיטת פיטסבורג. בעלת תעודת להוראת אנגלית כשפה שנייה/זרה. מעבירה סדנאות בנושאים הקשורים בהוראת העברית כשפה שנייה, וחברה בצוות היגוי ליצירת דרכי הערכה למיומנויות השונות בלימודי שפות זרות באוניברסיטת פיטסבורג. בשתיים עשרה השנים האחרונות היא משמשת ראש התוכנית להוראת עברית כשפה זרה באוניברסיטת פיטסבורג. פרסמה מאמרים על *The advantage of using technology in teaching FL, Computer based oral language assessment*

במאמר זה יש שימוש גם ברשימת העקרונות של ACTFL, המכונה חמשת ה-C: כל עיקרון מתחיל באות האנגלית C (לפי www.actfl.org/publications/all/world-readiness-standards-learning-languages, 2015):

1. תקשורת - Communication: ארבעת מיומנויות השפה
2. תרבות - Culture: התרבות הקשורה בשפה
3. קשר - Connection: קשר למקצועות אחרים או תחומי חיים אחרים
4. השוואה - Comparison: השוואה בין שפת המטרה לשפת האם
5. קהילה - Community: הקהילה הקשורה בשפה

שדרוג המבחנים השגרתיים (מבחני עט ונייר)

מבחני עט ונייר שגרתיים הם עדיין כלי הערכה שיש להשתמש בו מדי פעם, שכן חשוב לא לנטוש את המבחנים המסורתיים, בין אם הם מבחנים פתוחים או סגורים. לעתים מבחן עם הוראות ישירות הוא הדרך היעילה ביותר להערכת למידה. אם אנו רוצים שהתלמיד יפנים ידע ספציפי באמצעות הוראות ישירות, אנו צריכים לבחון אותו באופן ישיר על מנת להעריך את מידת/שיעור הלמידה שלו. כשרוצים לקשור את השפה הנלמדת למקצועות אחרים הנלמדים בבית הספר, אפשר להשתמש במבחן עט ונייר קונוונציונלי. לדוגמה, כדי שתלמידים יכירו את הבריות של כל המדינות בעולם/ביבשת, עלינו לבחון אותם בחינה ישירה. אך אין משמעות דבר שהבחינה צריכה להיות בחינת עט ונייר רגילה.

אפשר לשדרג את בחינת העט והנייר כאשר משתמשים באסטרטגיה של הוראה שהיא גם כלי הערכה. כך עושים רבים מן המורים המשתמשים במשחק ככלי להוראה. אפשר להעריך, למשל, על ידי שימוש בדגם משחק כדי ללמוד אוצר מילים. בדוגמה הבאה יש שימוש במשחק הגדרות. יש 90 נקודות אפשריות במבחן עצמו, ותמיד אפשר להוסיף שאלה רגילה כדי להשלים ל-100 נקודות, אם המספור חשוב במיוחד. המשחק יכול לשמש אותנו לא רק להוראת אוצר מילים או להערכת הכרת אוצר המילים של התלמיד אלא גם להערכת יכולתו לשאול שאלות.

דוגמה 1: מבחן באזרחות

בלוח המילים שלפניך יש מושגים יסודיים באזרחות. עליך לשאול את השאלה שתתאים למילה/ למושג. על כל שאלה נכונה תקבל את מספר הנקודות בראש טור התשובה.

5	10	15
1. דמוקרטיה	4. נציונלי	7. חוקה
2. רפובליקה	5. סוציאלי	8. עקרון הרוב
3. מהפכה	6. מונרכיה	9. הפרדת רשויות

1. (5 נקודות)

2. (5 נקודות)

3. (5 נקודות)

4. (10 נקודות)

5. (10 נקודות)

6. (10 נקודות)

7. (15 נקודות)

8. (15 נקודות)

9. (15 נקודות)

בדוגמה זו התלמיד מוערך גם בידיעת אוצר המילים תלויות הנושא וגם ביכולת לשאול שאלות.

שדרוג הבחינה לאור הטקסונומיה של בלום

בבואנו להכין את כלי המדידה שלנו, רצוי שנכיר את מה שמכונה 'הטקסונומיה של בלום' (Kenneth Lorin, & Loren, 2004). הטקסונומיה של בלום מגדירה את התשומות והתפוקות שבהן אנחנו משתמשים כדי להעריך את התלמיד, באילו פעלי תיאור נשתמש בכל תפוקה, ומה יהיו מילות ההערכה.

תפוקה-תכונה	פעלי תיאור	מילות הערכה
ידיעה 5	הגדר, השלם את החסר, זהה, שים תווית, ערוך רשימה, מקם, התאם, למד בעל פה, תן שם, איית, ספר, מתח קו, מקם מחדש	מי, מה, היכן, מתי, מדוע, איך, כמה, איזה, תאר, בחר
הבנה 10	הפוך, תאר, הסבר, פרש, צור פראפרזה, סדר, מקם מחדש, ספר במילים שלך, כתוב מחדש, סכם, עקוב אחרי, תרגם	מהן העובדות/דעות, מה המשמעות, הדגש את המידע..., הגדר את דעתך במילים שלך, הסבר מה קורה, סכם
שימוש 15	השתמש ב..., חשב, הסק, בנה, הדגם, שרטט, מצא-גלה, תן דוגמה/דעה, הדגם באמצעות ציור או שרטוט, צור, נתח, הראה, פתור, הגדר חוק או עיקרון	מה יקרה אם... הסבר את ההשפעות של... מה ועד כמה יכול שינוי....
ניתוח 20	נתח, חלק לקטגוריות, דרג, השווה, הבדל, התווכח, הגדר, הערך, צור דיאגרמה, הפרד, נתח, אבחן, בחן, שרטט, התמקד	מה המסקנה, מה הרעיון המרכזי, מהם היחסים, מהם הרעיונות החשובים ביותר, מה המוטיב.
סינתזה 25	שנה, שלב, צור, בנה, שרטט, מצא דרך בלתי רגילה, נסח, המצא, תכנן, נבא, יצר, סדר מחדש, בנה מחדש, שני, הצע, דמיין, כתוב	בחר, בנה, שרטט, תכנן
הערכה 25	הערך, בחר, השווה, הסק, החלט, הגן, הבע את דעתך, שפוט, הצדק, סדר על פי עדיפות, חלק לדרגות, בחר, תמוך.	מה חשוב יותר, השוואה, כתוב ביקורת

במבחן שבו רוצים לכלול את כל האפשרויות יש לחלק את המבחן ל-5 קבוצות, ובכל קבוצה ליצור מספר שאלות המתאימות לקבוצה. הניקוד יהיה מ-5 נקודות לרמת הידע עד 25 נקודות ברמת הסינתזה. התלמיד יענה על שאלה בכל קבוצה כדי להגיע למקסימום 100. המספרים בכל קריטריון בטבלה למעלה מציגים את הניקוד במבחן.

בהוראת העברית צריכים לשלב את הטקסונומיה של בלום, הן בתהליך ההוראה והן בתהליך ההערכה. ברמות הלמידה הנמוכות, רמת המתחילים והרמה הבינונית הנמוכה, נשתמש כמובן בשלושת הקריטריונים הראשונים: *ידיעה*, *הבנה* ו*שימוש*, בתוצרי הכתיבה ובתוצרי הדיבור. ואילו ברמות הגבוהות יותר נשתמש בקריטריונים הנוספים - הכול תלוי כמובן ביכולות התלמידים בהיבט ההפקה וההבנה של השפה מחד ובהיבט החשיבה מאידך.

במבחי ACTFL לא רק הביאו רשימה של עקרונות אלא גם רשימה של תפוקות, כלומר: מה ואיך צריך התלמיד להפיק בכל שלב של למידה, ומהן דרכי ההערכה שהמורה צריך להשתמש בהן כדי לבדוק האם התלמיד אכן מפיק על פי רמתו. מאחר ומדובר בשפה, ההפקה תהיה בכתב או בעל פה. בהפקה בכתב יכול הלומד להכין פרויקט, פוסטר, מצגת, מאמר וכדומה, והמורה או עמיתיו של התלמיד יעקבו ויעריכו את התהליך ואת המוצר המוגמר.

מוצרים ופרויקטים כדרך להערכה

יש דרכים רבות להערכת מוצרים של התלמידים. המוצרים המוגמרים מתחלקים כמובן למיומנות היבבור מחד ולמיומנות הכתיבה מאידך, והם כוללים את כל חמשת עקרונות ה-C של ACTFL שהוזכרו לעיל. הערכת פרויקטים המובילים למוצר מוגמר יש בה כדי לתגמל את המורה והתלמיד גם יחד.

המוצר הסופי מאפשר לתלמיד:

- להציג מה שהוא יודע בדרך ייחודית ואטרקטיווית
- להציג את כישורי היצירתיות שלו והמקוריות שלו
- להשקיע מחשבה
- לגלות יוזמה
- לעבוד באופן עצמאי או בקבוצה
- לשתף פעולה עם אחרים
- בנוסף, המוצר המוגמר עשוי
- להניע תלמיד עצלן
- לספק פעילויות שתזכרנה אצל התלמיד
- לשלב בין יכולות וידע משטחים ופרויקטים אחרים

הטבלה הבאה מציגה אפשרויות לעבודות ופרויקטים להגשה, שמתוכן התלמיד יבחר את הדרך שבה הוא רוצה להציג את הנושא שלו. הטבלה תהיה בתוך הקלסר של התלמיד. ברגע שהוא בחר בדרך מסוימת היא תסומן, ובפעם הבאה הוא יבחר בדרך אחרת. כך התלמידים ירכשו ניסיון בדרכי הגשה שונות, במקום הדרכים הסטנדרטיות המוכרות.

אוסף	מדריך שימוש	שיר עם מנגינה
דיאגרמה	מפה	קו זמן
דיאלוג	דגם	שקף
ויכוח	חיקוי	נאום
טבלה	משחק	מחברת רישום
יצירת אומנות	מצגת	שיר

אוסף	מדריך שימוש	שיר עם מנגינה
כתבה	תערוכה	מאמר תמונה
לחן	דוכן נאומים	תסכית
מאמר	מחברת	
מאמר מערכת	עיתון	
מודעה	יומן	עלון
ספר	כרטיסיות	דו"ח
ציור	ציור קיר	סרט וידאו
קולג'	גרף	תסריט
קלטת שמע	ניסוי	פוסטר
שרטוט	ראיון	סיפור

תכנון המוצר

כאשר מעריכים תוצר של תלמיד, חשוב לשמור על מספר קווים מנחים:

1. יש לתת רשימת אפשרויות הגשה של חלקי הנושא על פי הטבלה.
2. יש לתת צורה למוצר כדי שהם יכלו לתכנן מטרות ספציפיות.
3. על התלמידים להראות למורה את התוכנית לפני הביצוע.
4. רצוי לתת לתלמידים מידע על אופן נתינת הציין לפני ההתחלה.
5. יש לתת זמן כיתה וזמן בית כדי שיוכלו לסיים.
6. בעבודה קבוצתית יש להתחשב בקשיים הכרוכים במפגש הקבוצתי ולעודד תקשורת אינטרנט בין חברי הקבוצה. רצוי להכין דף עם הקריטריונים להערכת התרומה של כל תלמיד בעבודה הקבוצתית.
7. יש להכין טבלת הערכה למוצר המוגמר.

טבלאות הערכה שונות

כל הנאמר לעיל הוא פרי התנסות רבת שנים בשיטות שונות שבמסגרתן התלמידים יוצרים תוך כדי למידה ולוקחים חלק פעיל בהערכת הלימוד שלהם ושל חבריהם. המורה משתמש בטבלה לצורך הערכת התלמיד. בגלל הצורך בציין ממוספר, המורה צריך ליצור טבלה שבה יהיו מספרים אבל גם הערות כתובות. התלמיד צריך לדעת על פי הטבלה: מה מצופה ממנו? מתי הוא יכול להגיע לציין מעל המצופה ממנו? ומתי עבודתו אינה מספקת. רצוי שהמורה ייתן את הטבלה לתלמיד בזמן נתינת המטלה כדי שהתלמיד ידע מה מצופה ממנו. כדוגמה, הנה שתי טבלאות הערכה לתפוקה.

טבלה ראשונה:

מעל למצופה 20-30 נקודות	רמת הצלחה גבוהה 10-20 נקודות	מעט מתחת למצופה 5-9 נקודות	עדיין לא מצליח
<p>תקשורת</p> <p>* מובן לחלוטין * מדויק * מגוון מאוד</p>	<p>* מובן ברובו * מדויק * מגוון</p>	<p>* מובן באופן כללי * לא ממוקד לגמרי * מוגבל במגוון</p>	<p>* בלתי מובן או * לא ממוקד או * לא מתאים</p>
<p>שפה: איות, פיסוק, שימוש נכון בפעלים ובזמנים, מבנה, דקדוק נכון</p> <p>* מיומנות גבוהה * שפה מדויקת * נקי משגיאות כתיב, פיסוק, דקדוק</p>	<p>* מיומנות גבוהה * שפה מדויקת * ייתכנו שגיאות כתיב, פיסוק, דקדוק</p>	<p>* חוסר מיומנות * שפה לא מדויקת * שגיאות שאינן מונעות הבנת הכתוב</p>	<p>* חוסר מיומנות שגיאות מרובות שמקשות על הבנת הכתוב</p>
<p>ארגון</p> <p>* היגיון בארגון הכתיבה * זרימה מחשבתית מלאה * מעברים מגוונים</p>	<p>* היגיון וסדר בכתיבה * לרוב זרימה מחשבתית * גיוון מסוים במעברים</p>	<p>* בדרך כלל יש היגיון בכתיבה ובסדר * חסר זרימה</p>	<p>* חוסר היגיון * חוסר סדר בכתיבה</p>

הציון המקסימלי: 90

בזמן הבדיקה המורה מצרף לכל תלמיד את דף הבדיקה ומסמן לא רק על העבודה עצמה את הערותיו על טעויות מסוגים שונים אלא באמצעות דף הבדיקה הוא למעשה מסביר לו היכן החולשות שלו. המורה יכול לתת את דף הבדיקה גם לבדיקת עמיתים.

טבלה שנייה:

מעל למצופה 15-20	כמצופה 10-14	מתחת למצופה 5-9	לא מקובל 0-4

ציון מקסימלי: 100

בטבלה זו המורה מסמן רק את המספרים כשכל הערותיו נמצאות בגוף העבודה עצמה או על דף הערות נוסף.

סיכום

מאחר ובשנים האחרונות יש אוטונומיה לבתי הספר ולמורים בנושא ההערכה, רצוי וצריך לגוון את אמצעי ההערכה ככל האפשר. כשם שיש תלמידים הלומדים באופנים שונים ומורים המלמדים בדרכים מגוונות, כך יש להרגיל את התלמידים לדרכי הערכה מגוונות כדי שהם יוכלו לקחת יותר ויותר אחריות על הלמידה שלהם. האחריות לתהליך הלמידה אינה מוטלת עוד על המורים בלבד אלא גם על התלמידים, וכדי שהם יוכלו לקחת את האחריות לתהליך הלמידה, צריך לאפשר להם להעריך בעצמם את הלמידה שלהם ובאותה אופן את הלמידה של חבריהם. היתרון הנוסף של הגיוון בהערכה הוא שתלמיד מלמד משפר את הלמידה שלו. מגוון אמצעי ההערכה מאפשרים למורה ולתלמיד לראות את התהליך שעובר התלמיד היחיד והכיתה כולה ברכישת השפה החדשה - השנייה או הזרה.

מקורות

- Keeley, P. (2013). Is It a Rock? Continuous formative assessment. *Science and Children*, 34.
- Kenneth, R., Lorin, A., & Loren, S. (2004). Bloom's Taxonomy-year retrospective. *Yearbook of the National society for the study of education*, pp. 30-55.
- www.actfl.org/publications/all//world-readiness-standards-learning-languages. (2015). Retrieved from ACTFL: www.actfl.org